

KOLONIE LĘGOWE GAWRONA *Corvus frugilegus* Linnaeus, 1758 NA TERENIE TUCHOLI W LATACH 2009 – 2012

*ROOK CORVUS FRUGILEGUS LINNAEUS, 1758 BREEDING COLONIES IN
TUCHOLA AREA IN YEARS 2009 - 2012*

Słowa kluczowe: gawron, kolonie lęgowe w Tucholi

Key words: rook, breeding colonies in Tuchola

Abstract. The paper comprises results of four-year investigations concerning the occurrence of rook breeding colonies and the number of nests of these birds in Tuchola. A maximal number of 475 breeding pairs of this bird were found to nest in tall trees in the centre of the town.

WSTĘP

W Polsce stale występuje 7 lęgowych gatunków ptaków z rodziny krukowatych *Corvidae* oraz jeden podgatunek, który często przelatuje przez nasze tereny. Tym ptakiem penetrującym nasz kraj, głównie w okresie zimowym, jest podgatunek orzechówki *Nucifraga caryocatactes megarhynchos* Brehm, 1823 zwany orzechówką długodziobą, względnie orzechówką syberyjską. Gatunki krukowatych, jak ogólnie wiadomo, zasiedlają różne środowiska przyrodnicze. W polskich opracowaniach naukowych znajdujemy także opisy wronczyka alpejskiego i wieszczyka [Sokołowski 1972; Tomiałojć 1972, 1990]. Ten ostatni w Polsce gnieździł się do połowy XIX wieku [Ferens 1971]. W opracowaniu Ferensa [1971] nie znajdujemy jednak konkretnych informacji o gniazdowych wronczykach.

Największym i zarazem najsilniejszym z krukowatych jest kruk *Corvus corax* Linnaeus, 1758, który po drastycznym spadku liczebności utrzymującym się na niektórych terenach nawet do lat siedemdziesiątych znacznie zwiększył liczebność. Dotyczy to głównie lęgówisk ptaków zagrożonych wyginięciem, chociażby kuraków leśnych i ekotonowych. W okresie lęgowym osiedla się głównie w lesie. Pożywienie natomiast zdobywa na różnych terenach, w tym również na terenach otwartych. W ostatnich latach notuje się jego gnieźdzenie także na wysokich słupach wysokiego napięcia.

Gawron *Corvus frugilegus* Linnaeus, 1758 jest pospolity w całym kraju. Dawniej był znacznie liczniejszy poza miastami, a w obecnym czasie zakłada swe kolonie głównie w miastach i to zarówno w mniejszych, jak i w większych aglomeracjach. Jego kolonie opanowują aleje miejskie, różne parki, a także wysokie drzewa przy stacjach kolejowych. Gnieździ się również w innych

miejscach, ale głównie w koloniach [Taczanowski 1882; Sokołowski 1972; Bogucki i Sikora 1964; Jabłoński 1977, 1979; Tryjanowski 1996]. Na temat rozmieszczenia koloni lęgowych w miastach ukazało się szereg publikacji [Indykiewicz 2007]. Jego kolonie chroniono. Na osiedlach miejskich w wielu przypadkach jednak także niszczone, co zawsze wywoływało w różnych kręgach szerokie dyskusje.

Wrona *Corvus corone* Linnaeus, 1758 w Polsce występuje pospolicie, jednakże w odróżnieniu od gawrona w okresie lęgów jest ostrożna i wykazuje cechy gatunku antropofobnego. Stąd też gniazda swe zakłada w lasach, większych parkach i zadrzewieniach śródpolnych. Jednym z głównych wrogów naturalnych wrony, zwanej także wroną siwą, jest kruk i dlatego jako słabsza musi unikać rewirów tego zajmującego podobną niszę ekologiczną gatunku.

Kawka *Corvus monedula* [Linnaeus, 1758], synonim: *Coloeus monedula* [Linnaeus, 1758] w obecnym czasie w Polsce jest najpospolitszym ptakiem krukowatym. Największe ugrupowania tworzy w miastach. Gnieździ się w dziuplach i odpowiednich skrzynkach lęgowych [Michocki 1974; Kulczycki 1973], nieczynnych kominach, zakamarkach budynków, uszkodzonych latarniach oraz w różnych innych miejscach.

Sroka *Pica pica* [Linnaeus, 1758] jest bardzo często spotykana w miastach, jak i przy zadrzewionych drogach poza miastami oraz na śródpolnych powierzchniach pokrytych krzewami, szczególnie tarniną. Szersze opisy tego ptaka i jego biologii, a także znaczenia w zajmowanych środowiskach znajdujemy w naukowo ważnych opracowaniach Klejnotowskiego [1971, 1971a, 1974]. Z publikacji tego Autora wynika, że sroka nie gnieździ się w lasach. Obecnie można stwierdzić, że ptak ten w miastach eliminuje wiele gatunków ptaków, uniemożliwiając im przeprowadzanie lęgów. W rejonach penetrowanych przez sroki, lęgi bez większych zakłóceń mogą odbywać tylko ptaki ukrywające swe gniazda w niedostępnych dla tego krukowatego zakamarkach.

Sójka *Garrulus glandarius* Linnaeus, 1758 preferuje lasy i jest tam pospolitym ptakiem. Unikając wrogów naturalnych i konkurentów zakłada gniazda głównie w drągowinach. Najdogodniejsze warunki znajduje ona w młodszych lasach mieszanych, gdzie brak innych silniejszych od niej krukowatych. Występuje między innymi na obrzeżach miast oraz już także w parkach miejskich i różnych powierzchniowo znacznych zadrzewieniach. Proces wnikania sójki do miast rozpoczął się w Polsce około 1970 roku.

Wrończyk alpejski *Pyrrhocorax pyrrhocorax* [Linnaeus, 1758] występuje na terenach górskich gdzie preferuje strome zbocza. W Polsce nie jest gatunkiem lęgowym [Ferens 1971; Sokołowski 1972].

Wieszczek *Pyrrhocorax graculus* [Linnaeus, 1766] tak jak wrończyk preferuje tereny górskie. Ten ptak jako lęgowy występował sporadycznie w Polsce do połowy XIX wieku [Ferens 1971].

Orzechówka *Nucifraga caryocatactes* [Linnaeus, 1758] w Polsce spotykana jest w lasach górskich, w Puszczy Białowieskiej, Puszczy Augustowskiej i na

Mazurach. W okresach zimowych orzechówki często pojawiają się w całym kraju koczując w małych stadach. Ptaki te pochodzą głównie ze wschodniej i północnej Europy. U nas lęgowym ptakiem jest podgatunek nominatywny *Nucifraga caryocatactes caryocatactes* [Linnaeus, 1758].

Z literatury [Ferens 1971; Sokołowski 1954; Tomiałojć 1972] wynika, że w naszym kraju siedem gatunków gniazduje i wyprowadza lęgi, natomiast podgatunek zwany orzechówką syberyjską lub orzechówką długodziobą przez nasz kraj przelatuje, ale lęgów nie odbywa. Brak nam odnośnie tego podgatunku szczegółowych informacji dotyczących jego powrotów na swe lęgowiska. Bardziej szczegółowe charakterystyki wszystkich tych gatunków pojawiają się w wielu publikacjach, w tym głównie w bardzo ważnym dziele Jana Sokołowskiego [1958, 1972].

Należy jednak podkreślić, że krukowate w zależności od zmieniających się warunków związanych z porami roku zmieniają miejsca swego pobytu i przemieszczają się w bardziej dla nich korzystne rejony klimatyczne (Sokołowski, 1972). Stąd też w okresie zimowym w Polsce możemy spotkać inne jak w okresie lęgowym podgatunki wymienionych gatunków ptaków.

W pracy użyto naukowych nazw systematycznych według Ferensa [1971]. Autorzy niektórych cytowanych dzieł wymieniają także sójkę złowrogą *Perisoreus infaustus* [Linnaeus, 1758]. Ptak ten może pojawiać się u nas w okresie koczowania. Stwierdzenia jego obecności w Polsce należą jednak do rzadkości [Ferens, 1971].

CEL I METODA BADAŃ

W Tucholi w latach 2009 – 2012 stwierdzono występowanie 6-ciu gatunków krukowatych. Zdecydowanie najliczniej jednak występowały i gnieździły się dwa z nich, a mianowicie gawron i kawka.

Badania dotyczące liczebności oraz występowania gawrona przeprowadzono w latach 2009 - 2012 na terenie miasta Tuchola. Celem tych badań było poznanie liczebności gawrona na terenie całego miasta oraz rozmieszczenia jego koloni lęgowych. W badaniach stosowano metodę bezpośrednią, czyli wyszukiwania i liczenia gniazd w koloniach. Przynajmniej dwa razy w roku w zlokalizowanych wcześniej koloniach liczono i opisywano gniazda tego gatunku. Badania polegające na dokładnych liczeniach gniazd odbywały się wiosną po rozpoczęciu lęgów badanego ptaka i następnie jesienią. Wiosną ze względów praktycznych liczono gniazda już w czasie lęgów ale przed ostatecznym rozwojem liści. W okresie prowadzonych badań zwracano również uwagę na gniazda i pisklęta, które spadły z różnych powodów z gniazd. Ze względu na regularne sprzątanie miasta nie można było w okresie lęgowym dokładnie oszacować liczby piskląt jak i gniazd, które z różnych powodów spadały na ziemię. Wszystkie zaobserwowane zdarzenia dotyczące gawrona w Tucholi notowano i analizowano. Próbowano także określić jaki wpływ wywierają gawrony z poszczególnych koloni na otaczające je środowisko i ludzi. W tym celu przeprowadzono szereg rozmów z mieszkańcami miasta, a przede wszystkim z użytkownikami miejsc znajdujących się pod czynnymi gniazdami.

Prowadząc szczegółowe badania dotyczące pospolitego, a w Tucholi nawet bardzo licznego gawrona, zwracano także uwagę na inne ptaki z rodziny Corvidae. Tuchola, której dotyczyły badania, jest „miastem borowiackim” położonym w województwie kujawsko-pomorskim. Swoje powstanie najprawdopodobniej zawdzięcza Mieszkowi I. Obecnie miasto liczy około 14 tysięcy mieszkańców. Posiada siedmowiekową dokumentację swej historii. Położone jest ono na skraju Borów Tucholskich, jednym z największych kompleksów leśnych w Polsce i uchodzi za ich „stolicę”. Należy podkreślić poza tym, że miasto leży nad Brdą, Hozjanną i Kiczą. W samym mieście występuje dużo parków oraz zieleni. Największe parki znajdują się obecnie przy ulicy Świeckiej, na cmentarzu, przy urzędzie miasta, przy rynku oraz pomniku św. Małgorzaty. Spore i cenne zadrzewienie posiada Zespół Szkół Leśnych w Tucholi. Dla gawronów ważne jest to, że miasto obok lasów otaczają rozległe pola uprawne, a w centralnej części jest wiele starych i wysokich drzew różnych gatunków. Ptaki te mogą korzystać także z pobliskiego wysypiska śmieci.

Praca dotyczy rozmieszczenia gniazd gawrona w Tucholi i wpływu tego gatunku na zasiedlane fragmenty miasta i jest kontynuacją opracowania z 2011 roku [Piecza 2011].

WAHANIA LICZEBNOŚCI GNIAZD GAWRONA W KOLONIACH ZLOKALIZOWANYCH W MIEŚCIE TUCHOŁA

Pierwsza charakteryzowana kolonia gawrona zlokalizowana jest na terenie cmentarza (ryc. 1) oraz w parku przy cmentarzu.

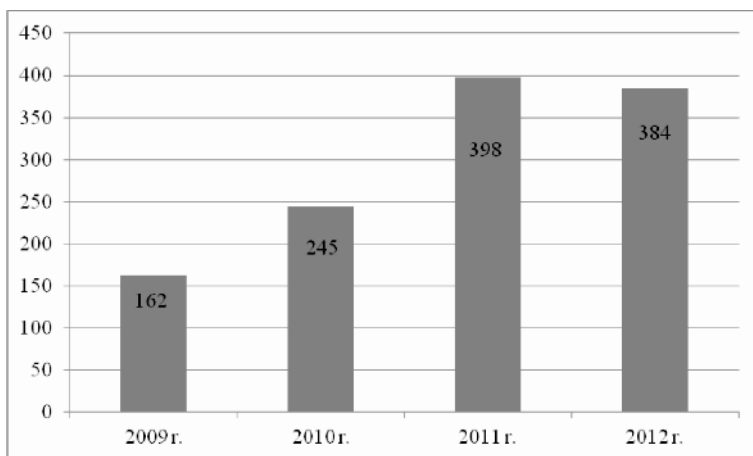
Jest to największa kolonia w Tucholi. Na terenie cmentarza z drzew obcięto znaczną część gałęzi. Celem tych zabiegów miało być usunięcie ptaków z cmentarza gdyż zakłócały spokój szczególnego miejsca i brudziły pomniki oraz nagrobki. Po tych zabiegach liczniej osiedlały się na terenie parku obok cmentarza, gdzie do tej pory odbywają lęgi. Na cmentarzu jednak nadal pozostało sporo gniazd. Ptaki rozszerzając zasięg koloni lęgowej zwiększały nawet w tym rejonie swą liczebność. Zmiany liczebności gniazd gawrona na terenie cmentarza i w najbliższym otoczeniu tego miejsca w latach 2009 do 2012 przedstawia ryc. 2. Największa liczba gniazd na terenie cmentarza i przylegającego do niego parku wyniosła 398 w roku 2011, natomiast najniższa w 2009 roku 162 (ryc. 2). Gawrony w tej kolonii gnieźdzą się dużymi grupami na wybranych egzemplarzach drzew. Odległości między jednym a drugim gniazdem były tak małe, że trudno było zaobserwować kiedy kończy się jedno gniazdo i zaczyna drugie. Gatunki drzew jakie wybierały ptaki na tej powierzchni pod gniazda to klon zwyczajny, lipa drobnolistna, lipa szerokolistna oraz jesion wyniosły, a także świerk. Łączna liczba drzew na cmentarzu i przylegającym do niego parku, na których gniazda założyły gawrony wyniosła 42. Na jednym więc egzemplarzu ptaki zakładały wiele gniazd. Gawrony gnieźdzące się na cmentarzu i przylegającym do niego parku tworzą jedną kolonię. Dlatego liczby ich gniazd w poszczególnych latach badań wykazano na jednej rycinie 2.

Ryc. 1. Fragment kolonii lęgowej gawrona na terenie cmentarza w Tucholi.
Źródło: S. Sikora.

Następna kolonia swym zasięgiem obejmuje gniazda uwite na drzewach rosnących na rynku i przy pomniku Świętej Małgorzaty. Jest to druga co do liczebności gniazd kolonia na terenie miasta. Powierzchnia koloni jest tu znacznie mniejsza niż kolonii pierwszej. Przez okres badań wycięta tam została jedna lipa ze względu na zaawansowaną martwicę pnia i zagrożenie jakie sprawiała dla ludzi. W miejscu gdzie znajduje się ta kolonia jest małe zadrzewienie z fontanną a obecnie również parking. Podczas dni Borów Tucholskich odbywają się tam różne imprezy okolicznościowe. Ptaki w tym miejscu próbowano odstraszyć, ze względu na brudzenie i zrzucanie gałęzi. Strzelano tam z broni „hukowej” przed okresem rozrodczym oraz po nim. Jednak ptaków to nie przepłoszyło. W drugiej części tego terenu znajdującym się przy pomniku św. Małgorzaty Patronki miasta lęgowe gawrony również były płoszone ze względu na brudzenie ławek, chodników oraz pomnika. Zmiany liczebności gniazd tej koloni przedstawia ryc.3. Gatunki drzew na których zakładane były gniazda to głównie lipa drobnolistna oraz klon zwyczajny. Przy pomniku św. Małgorzaty ptaki te umieszczały swe gniazda także na kasztanowcach. Najwyższa liczba gniazd jaką odnotowano na tej powierzchni to 44, a najniższa - 22 (ryc. 3). Niewielki spadek liczebności gniazd na tej powierzchni związany może być z przeprowadzanym gruntownie w ubiegłych latach remontem całego rynku. W okresie remontu na rynku prace trwały od wczesnego rana do godzin wieczornych.

Trzecia kolonia zlokalizowana jest na terenie należącym do Urzędu Miasta. Jest to stosunkowo mała kolonia. Największa liczba gniazd wyniosła tam 34 (ryc. 4).

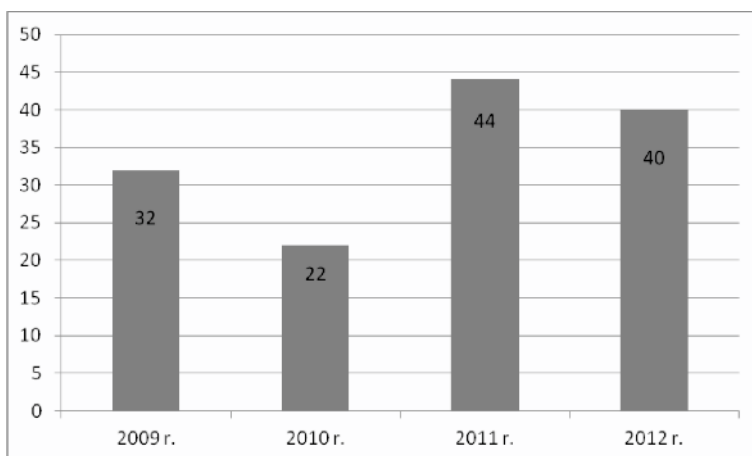

Ryc. 2. Zmiany liczebności gniazd gawrona w koloni na cmentarzu w Tucholi w latach 2009 do 2012.

Źródło: Opracowanie własne.

W początkowym okresie badań na tym terenie prowadzono prace związane z powstaniem dużego parku dla mieszkańców. Wycięto w tym okresie kilka starszych drzew. Gatunkami drzew, na których gniazdują gawrony w tej małej kolonii są olsza czarna, klon zwyczajny oraz lipa szerokolistna. Odbywające się pod zajętych na gniazda drzewami imprezy kulturalne oraz różne okolicznościowe uroczystości nie odstraszały lęgowych ptaków.

Czwarta kolonia znajduje się przy Zespole Szkół Leśnych oraz internacie przy ulicy Pocztowej (ryc. 5). Na początku prowadzonych badań, w 2009 roku 2 pary utworzyły początek kolonii, która stopniowo powiększała się osiągając w 2012 roku liczbę 13 gniazd (ryc. 6). Przepuszczalnie wzrost liczby gniazd w tej kolonii może

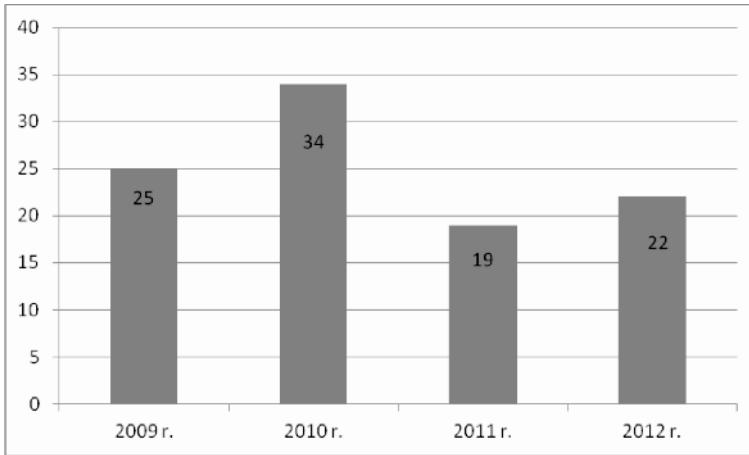

Ryc. 3. Zmiany liczebności gniazd gawrona w koloni na rynku oraz przy pomniku św. Małgorzaty w latach 2009 do 2012.

Źródło: Opracowanie własne.

wiązać się z celowym, bądź przypadkowym dokarmianiem ptaków krukowatych przez młodzież, która na parapetach wyklada, lub przechowuje pożywienie. Gatunki drzew na jakich ptaki w tym miejscu umocowały swoje gniazda to kasztanowiec zwyczajny, klon zwyczajny i lipa szerokolistna.

Ostatnia, piąta kolonia znajduje się na terenie parku położonego przy ulicy Bydgoskiej. Jest to najmniejsza kolonia tego ptaka zlokalizowana na terenie miasta Tuchola. Najwyższa liczba gniazd w czasie lęgów wynosiła 5 (ryc. 7). Kolonia ta graniczy z gospodarstwem rolniczym, na terenie którego występuje staw. Wiosną

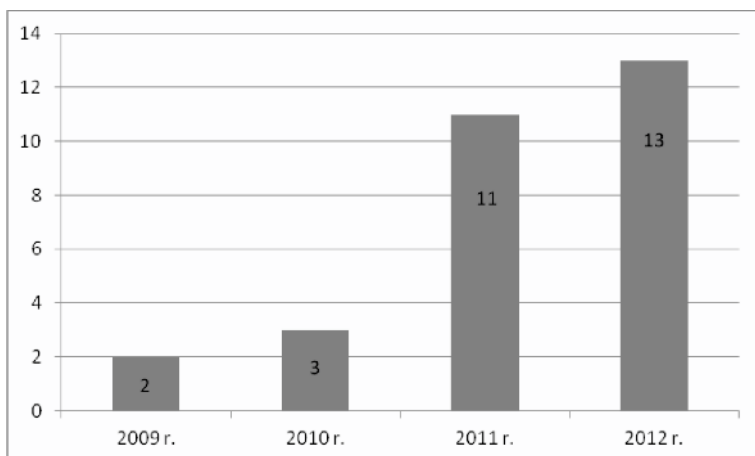
Ryc. 4. Zmiany liczebności gniazd gawrona w koloni przy Urzędzie Miasta w Tucholi w latach 2009 do 2012.

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5. Fragment koloni gawrona przy ul. Pocztowej w Tucholi (widok z okna internatu).

Źródło: S. Sikora.

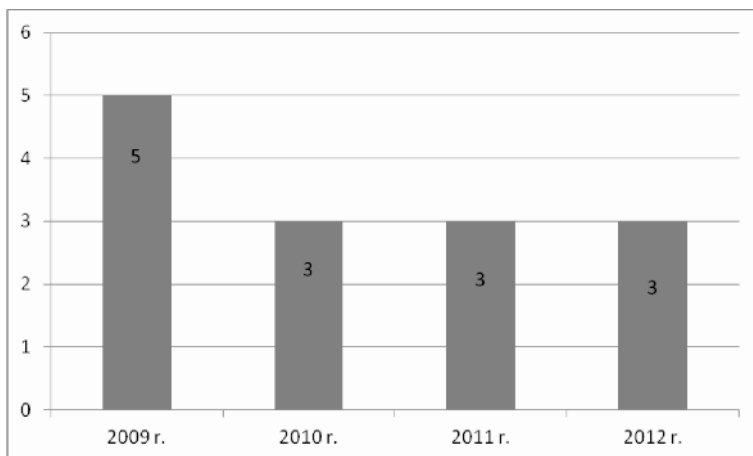
Ryc. 6. Liczby gniazd gawrona w koloni przy ul. Pocztowej w Tucholi w latach 2009 do 2012.

Źródło: Opracowanie własne.

2010 roku zostały wycięte tam dwa drzewa z trzema gniazdami, a nieco później tego samego roku ze względu na spore podgryzienie przez bobra wycięto jeszcze jedno drzewo. Gatunkiem drzewa na jakim w tym miejscu ptaki wyły swe gniazda jest olsza czarna. Kolonię określono jako „przy rzece Kicz”. Przy tej rzece więc, ale w znacznym oddaleniu, znajdują się odrębne jedno i drugie skupisko gniazd.

Opinie mieszkańców Tucholi dotyczące występowania i lęgów gawronów w Tucholi są podzielone. Według pierwszej grupy ptaki te powinny zostać usunięte z miasta ze względu na to, że brudzą i hałasują. Największym problemem dla mieszkańców jest kolonia na cmentarzu z gniazdami nad nagrobkami i pomnikami oraz liczna kolonia na rynku z gniazdami nad ławkami i przejściami. Ze względu na gawrony osoby dbające o pomniki cmentarne pod gniazdami tych ptaków muszą często poświęcać wiele czasu i trudu na usuwanie odchodów piskląt z płyt kamiennych. To właśnie z powodu petycji tych osób przycinane były korony drzew na terenie cmentarza. Faktycznie bytowanie ptaków na cmentarzu jest pewnego rodzaju utrapieniem. Niestety nie tylko brudzenie pomników jest problemem dla mieszkańców, ale także chodników i ławek oraz uzasadniona obawa przed chodzeniem pod drzewami w parku.

Osoby mieszkające w pobliżu koloni gawronów przyznają, że dokuczliwe stały się wczesne poranne pobudki. Głosy wydawane przez ptaki od świtu do pełnego zmroku są przez nich trudne do zaakceptowania. Tym osobom nie tylko gawrony, ale także kawki, które gnieźdzą się w kominach oraz otworach wentylacyjnych budynków znacznie dokuczają. Lęgowe ptaki krukowate na terenie miasta Tuchola utrudniają służbom porządkowym utrzymanie miasta w ładzie i czystości. Korzystające ze śmietników nie tylko żywią się tam, ale także roznoszą resztki. Miasto musi dbać o porządek nie tylko ze względów estetycznych, ale także epidemiologicznych. Gawrony bowiem cechują się urozmaiconym składem pożywienia [Jabłoński 1979], które często przenoszą na znaczne odległości.

Ryc. 7. Liczby gniazd gawrona w kolonii przy rzeczce Kicz w Tucholi w latach 2009 do 2012.

Źródło: Opracowanie własne.

Druga grupa mieszkańców natomiast nie jest za całkowitym usunięciem tych ptaków z Tucholi. Chcą jedynie usunięcia ich z cmentarza. Według tych osób ptaki te robią wiele dobrego dla miasta, rolników oraz lasów gdyż zjadają chrząszcze i inne owady, często szkodliwe. Osoby te mówią otwarcie, że ptaki przeniosły się do miast na nasze życzenie. Dawniej osiedlały się na istniejących nadal przydrożnych starych zadrzewieniach. Stosowanie herbicydów i pestycydów ograniczyło możliwości zdobywania odpowiedniego pożywienia w uprawach rolniczych. Ptaki przez to zaczęły szukać miejsc gdzie łatwiej znajdą pokarm i miejsce na bezpieczne wychowanie potomstwa. Takimi miejscami są miasta, a szczególnie miasto Tuchola z licznymi gniazdami gawronów i kawek.

Wpływ gawronów na zasiedlane środowisko jest oczywiście złożony i wymaga w Tucholi dalszych dokładniejszych oraz znacznie szerszych badań naukowych.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W centralnych częściach Tucholi gawrony osiedliły się licznie zakładając swe gniazda w koloniach na okazałych starych i wysokich drzewach rosnących w skupiskach.

Najliczniejsze skupiska gniazd zarejestrowano w dwóch koloniach, a mianowicie na cmentarzu i rynku miasta.

W istniejących pięciu koloniach gawrony gnieździły się łącznie od 226 par do 475 par.

W kolejnych 3 latach badań rejestrowano wyraźny wzrost liczby zakładanych gniazd. W ostatnim, 2012 roku odnotowano jednak nieznaczny spadek tej liczby. Dotyczyło to głównie cmentarza.

Na terenie Tucholi gawron w ciągu ostatnich lat gnieździł się bardzo licznie mimo prób ograniczania liczebności jego par lęgowych w centrum miasta i na cmentarzu.

Gawron ze względu na swój kolonijny i głośny tryb życia nie jest mile widziany w Tucholi.

Liczne występowanie gawrona w mieście spowodowane jest także stałym dostępem do pokarmu. Ptaki w razie konieczności mogą zdobyć pożywienie dla siebie i rozwijającego się potomstwa również na pobliskim wysypisku śmieci.

Pod drzewami z licznymi gniazdami gawrona nie można w okresie wiosny i lata swobodnie wypoczywać i przemieszczać się. Ławki i inne obiekty w takich miejscach są regularnie i obficie brudzone.

Gawron w Polsce jest gatunkiem dość licznie występującym. Dlatego też w przemyślany i odpowiedni sposób oraz zgodnie z prawem humanitarnie można ograniczać liczebność jego gniazd w Tucholi, szczególnie na cmentarzu. W pozostałych miejscach nadal należy śledzić jego liczebność, ale przy obecnym stanie żadnych zabiegów likwidujących gniazda nie należy jeszcze wykonywać.

LITERATURA

- Bogucki Z., Sikora S. 1964. Kolonie lęgowe gawrona (*Corvus frugilegus* L.) w Poznaniu w latach 1961-1964. Przyr. Pol. Zach. R. 8., z. 1. s. 75-82.
- Ferens B. 1971. Klucze do oznaczania kręgowców Polski. Ptaki *Aves Passeriformes*. PWN. Warszawa, Kraków.
- Indykiewicz P. 2007: Gawron *Corvus frugilegus* i inne krukowate. Bydgoszcz.
- Jabłoński B. 1977. Liczebność gawronów, *Corvus frugilegus* L., na obszarach Europy i Azji, Przegl. Zool. XXI, 1. s. 51-58.
- Jabłoński B. 1979. Pokarm gawronów, *Corvus frugilegus* L., w różnych rejonach arealu występowania, Przegl. Zool. XXIII, 1. s. 67-80.
- Klejnotowski Z. 1971. Biologia sroki – *Pica pica* (L.). Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu LVI. Orn. stosow. 4. s. 69-98.
- Klejnotowski Z. 1971a. Ekologia sroki – *Pica pica* (L.). Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu LVI. Orn. stosow. 4. s. 45-68.
- Klejnotowski Z. 1974. Urbanizacja sroki *Pica pica* (L.) w Polsce. Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu LXX. Orn. stosow. 7. s. 77-88.
- Kulczycki A. 1973. Nesting of the Members of the *Corvidae* in Poland. Acta Zool. Cracov. 18. s. 583-666.
- Michocki J. 1974. Dziesięć lat badań wpływu praktycznej ochrony ptaków na skład gatunkowy i liczbowy dziuplaków w parku wiejskim w Siemianicach (1962-1971). Roczn. AR w Poznaniu 70, Orn. Stos. 7. s. 101-115.
- Pieczka M. 2011. Występowanie gawrona *Corvus frugilegus* (Linnaeus, 1758) oraz innych krukowatych *Corvidae* na terenie Tucholi. WSZŚ w Tucholi. 2011.
- Sokołowski J. 1958. Ptaki ziem polskich. PWN, Warszawa.
- Sokołowski J. 1972. Ptaki Polski. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa.
- Taczanowski W. 1882. Ptaki krajowe. Kraków.
- Tomiało L. 1972. Ptaki Polski – wykaz gatunków i rozmieszczenie. PWN, Warszawa.
- Tomiało L. 1990. Ptaki Polski: rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.

Tryjanowski P. 1996. Liczebność populacji lęgowej gawrona *Corvus frugilegus* w Agroekologicznym Parku Krajobrazowym koło Turwi w roku 1995. Prz. Przyr.7. s. 55-59.

STRESZCZENIE

W latach 2009 do 2012 na terenie miasta Tuchola przeprowadzono badania rozmieszczenia koloni i liczebności gniazd gawrona *Corvus frugilegus* L. Najliczniej w tym mieście gawron gnieździł się w 2011 roku zakładając w pięciu koloniach łącznie 475 gniazd. Problemem podstawowym stały się kolonie na cmentarzu i rynku miasta. Tuchola, na terenie której występuje wiele okazałych i wysokich drzew, stwarza dogodne warunki dla odbywania lęgów gawrona. Ważnym jest również dostęp do pożywienia, które gawron w okolicach Tucholi łatwo znajduje.

SUMMARY

In years from 2009 to 2012 the study on the distribution of colonies and the number of nests of the rook *Corvus frugilegus* (L) was conducted in the town of Tuchola. The greatest number of nests in this town (in total - 475 nests) established in five colonies were determined in 2011. The main problems were posed by colonies established on the local cemetery and the town market place. Numerous impressive and tall trees growing in Tuchola create favourable conditions for rook breeding. Another important factor is an easy access to food which is plentiful in the Tuchola region.